

Kakhaber Loria

Javakhishvili Tbilisi State University (TSU), Georgia

“The people's vortex” or “the pit in your own self”: food for thought about Mikheil Javakhishvili's “The Devil's Stone” and Tarjei Vesaas' “The Seed (Kimen)” (in Georgian).

კახაბერ ლორია

“ხალხის მორევი” თუ “უფსკრული შენს სიღრმეში”

(მ. ჯავახიშვილის “ემმაკის ქვის” და თ. ვესოსის ”Kimen”-ის გააზრებისათვის)

სკანდინავიურ ლიტერატურას მეოცე საუკუნეში მსოფლიო მნიშვნელობის რამდენიმე წარმომადგენელი ჰყავდა. თარიეი ვესოს (ნორვეგიულად: Tarjei Vesaas), უეჭველად, ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო ფიგურაა მათ შორის. უაღრესად ნიჭიერი ლირიკოსი, ჩინებული დრამატურგი და ნოველისტი ნორვეგიული და მსოფლიო მწერლობის ისტორიაში, უპირველეს ყოვლისა, მაინც თავისი შესანიშნავი რომანებით შევიდა. მისი ნაწარმოებები მსოფლიოს ხალხთა მრავალ ენაზეა თარგმნილი. მწერალი არაერთხელ იყო წარდგენილი ნობელის პრემიაზეც, რომელსაც სხვადასხვა ქვეყნის კრიტიკოსთა და ლიტერატურათმცოდნეთა საყოველთაო აღიარებით გამორჩეულად იმსახურებდა, თუმცა მის მიერ მიღებულ საერთაშორისო ჯილდოთაგან ყველაზე პრესტიჟული ჩრდილოეთის საბჭოს ლიტერატურული პრემია აღმოჩნდა. ეს პრიზი, რომელსაც სკანდინავიასა და, საზოგადოდ, ევროპაშიც არაოფიციალურად ნობელის პრემიის მინი-გარიანტსაც უწოდებენ, უკვე ასაკში შესულ ნორვეგიელ კლასიკოსს 1964 წელს მიენიჭა უბრწყინვალესი რომანისათვის ”ყინულის სასახლე”. შედარებით ადრე შექმნილ ნაწარმოებთაგან კი თ. ვესოსის ერთ-ერთი ყველაზე გახმაურებული თხზულებაა მცირეტანიანი რომანი ”Kimen”, რომელიც, შეიძლება ითქვას, საკაცობრიო მნიშვნელობის უმწვავეს მორალურ და ეთიკურ პრობლემებს ეხება.

“ნუთუ შესაძლოა, შურისგებისას ეროვნული თავისებურება, მისი რაიმე ელფერი გამჟღავნდეს? არსებობს კი ამ მხრივ რაიმე თავისებურება? და თუ არსებობს, რამდენადაა შესაძლებელი მისი შემჩნევა?”- კითხულობს როსტომ ჩხეიძე წიგნში ”შურისგება” და იქვე იძლევა საკმაოდ საინტერესო პასუხს: ”რეალურად ნაკლებადმოსალოდნელია, მაგრამ ძიება მაინც აუცილებელია. რატომ? ძიებისას აქაც ისეთი დაფარული გარემოებანი თუ ნიუანსები ჩნდება, რაც სხვაგვარად უხილავი დარჩებოდა” (ჩხეიძე 1996: 6) ვფიქრობ, მსგავსი გადასახედიდან სულაც არაა უცნაური მეოცე საუკუნის სკანდინავიური პროზის ამ უთვალსაჩინოესი წარმომადგენლის (თ. ვესოს) და დიდი ქართველი მწერლის, მიხეილ ჯავახიშვილის, ნაწარმოებთა მეტ-ნაკლებად ერთიან კონტექსტში წაკითხვა. მით უფრო, რომ ხსენებულ თემატიკაზე მათ მიერ შექმნილ ნაწარმოებებს ათწლეულების შემდეგ ოდნავადაც არ დაუკარგავთ ხიბლი და მნიშვნელობა, შესაბამისად კი არც თავყვანისმცემელთა და ინტერპრეტატორთა ინტერესი.

მუშაობა რომანზე "Kimen", რომლის სათაური ქართულად ერთი სიტყვით ძალზედ ძნელი გადმოსაცემია და ნორვეგიულად ერთდროულად აღნიშნავს საწყისს (ჩემი აზრით, ყველაზე მისაღები ვერსია თხზულების ქართული თარგმანისათვის), წყაროს, ღივს, ჩანასახს (ამ სათაურით, და მთლიანობაში საკმაოდ წარმატებით, თარგმნა რომანი ფრანგულიდან 2008 წელს თამარ ჯაყელმა) და ასე შემდეგ, თარიღ ვესოსმა 1940 წლის იანვარში დაიწყო და წიგნი უკვე იმავე წლის ნოემბერში გამოვიდა. საგულისხმოა, რომ იმავე წლის 9 აპრილს ომმა ნორვეგიასაც მიაღწია და ნაცისტურმა გერმანიამ ამ პატარა სკანდინავიური სამეფოს სამხედრო ოკუპაცია განახორციელა იმის მიუხედავად, რომ ნორვეგიას ნეიტრალიტეტი ოფიციალურად ჰქონდა გამოცხადებული. აღსანიშნავია ისიც, რომ მანამდე, წლების მანძილზე, თ. ვესოსი ბევრს მოგზაურობდა ევროპაში და საკუთარი თვალთა ჰქონდა ნანახი პირველი მსოფლიო ომით გაჩანაგებული არაერთი ქალაქი. მწერალი ასევე მუდმივად აღევნებდა თვალს კონტინენტზე მიმდინარე მოვლენებს მშობლიური ქვეყნიდანაც და, სავარაუდოდ, ჯერ კიდევ ნორვეგიის ოკუპაციამდეც ძალზე კარგად გრძნობდა იმ კატასტროფას, რომელიც იმდროინდელ მსოფლიოს დაატყდა თავს. იმისდა მიუხედავად, რომ რომანში "Kimen" არ არსებობს რაიმე დრო-სივრცითი განსაზღვრულობა, რომელიც ცალსახად მიუთითებს მეორე მსოფლიო ომის რეალობებზე ან უშუალოდ ახდენს ომის თემატიზირებას, რომანის არაერთი ლიტერატურათმცოდნეობითი წაკითხვა მაინც სწორედ მეორე მსოფლიო ომს უკავშირდება. ასე, მაგალითად, ნორვეგიული ლიტერატურის ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე ავტორიტეტულ მრავალტომეულში სრულიად უყოყმანოა აღნიშნული შემდეგი: "რომანი " Kimen" ოკუპაციის პირველი მოვლენების დროსა და მათ შემდეგ დაიწერა და ომზე [არც მეტი და არც ნაკლები! -კ.ლ.] მოგვითხრობს. მაგრამ ეს ხდება სულ სხვა ისტორიის მოხმობით"(ბეიერ 1996: 187)

თხზულებაში თხრობა მესამე პირის მიერ მიმდინარეობს. რომანი ორი, თითქმის თანაბარი სიდიდის ნაწილისგან შედგება. პირველი ნაწილის სათაურია "უფსკრული", მეორის კი- "საწყისი/ჩანასახი [Kimen] მტვერში". თითოეული ნაწილი ცალკეულ, საკმაოდ მოკლე თავებადაც იყოფა, რომელთაც, როგორც წესი, თავისი მკვეთრად გამოხატული სცენური ელფერი გააჩნიათ, რაც, სხვა ყოველივესთან ერთად, ალბათ იმიტაც აიხსნება, რომ თხზულება თავდაპირველად პიესად იყო ჩაფიქრებული. ნაწარმოებში მოქმედება ერთ დღე-ღამეზე ნაკლები დროის განმავლობაში ვითარდება აგვისტოს თბილ და მზიან ამინდში, სანაპიროსთან ახლოს მდებარე ერთ ბარაქიან, ულამაზეს მწვანე კუნძულზე. რომანის დასაწყისში ახალგაზრდა კაცი, სახელად ანდრეას ვესტ, სწორედ ამ მისთვის უცნობ კუნძულზე ჩადის სიმშვიდისა და სიწყნარის საძიებლად. ის სულიერად უაღრესად ტრავმირებული ჩანს, მას შემდეგ რაც ფაბრიკაში, სადაც მუშაობდა, ძლიერი აფეთქება მოხდა, ბევრი ადამიანი დაიღუპა და პირადად მასაც სიკვდილისათვის თვალეში ჩახედვა მოუწია. ჩამოსვლისთანავე ანდრეასს ეუფლება შეგრძნება, რომ ეს კუნძული სწორედ ის ადგილია, რისკენაც ის ასე ისწრაფვოდა სულიერი წონასწორობის აღსადგენად. მართლაც, ამ ამწვანებულ, სიცოცხლით სავსე კუნძულზე გარეგნულად სრული, რაღაც არაამქვეყნიური ჰარმონია სუფევს და ყველაფერი, ერთი შეხედვით, დედამიწაზე განხორციელებულ სამოთხეს წააგავს. მაშ, სად

უნდა გამოჯანმრთელდეს კაცი და აღიდგინოს სასიცოცხლო ძალები, თუ არა აქ?!
საოცარი სილამაზით მოხიბლული ანდრეასი კუნძულის ბუნებრივი შუაწერტილისაკენ მიემართება. იქ, ზემოთ, ადგილობრივი მემამულის, კარლ ლის, ფერმაში კი უზარმაზარი წითელი ბელელი მდებარეობს. სწორედ აქედან იწყება საბედისწერო ამბები. ლის ფერმაში შემთხვევით მოხვედრილი უცხო (ასეა ანდრეასი არაერთხელ მოხსენიებული ნაწარმოებში) როგორც კი ბელელს მიაღწევს, საშინელი ხმაურის მომსწრე გახდება: საქმე ისაა, რომ ფერმაში ღორებიც ჰყავთ. ორ დედაღორს შედარებით ახლახან გოჭები დაუყრია და ახლა მათ დასაკოდად კაცია მოსული. გოჭები კასტრიებისას საწყალობელ ხმებს გამოსცემენ, რაც მათ დედებზე საშინლად ამაფორიაქებელ ზემოქმედებას იქონიებს და ეს უკანასკნელნიც, გავემებულ-გახელებულნი, სრულიად ანგარიშმიუცემლად სამკვდრო-სასიცოცხლოდ დაეტაკებიან ერთმანეთს. მათი ავადმყოფური ორთაბრძოლა, რომელიც საოცარი მხატვრული ძალითაა გადმოცემული, შენობის გარეთ დასრულდება, როცა ორთავენი საღორეს გამოანგრევენ და გაუქმებულ ჭაში ჩავარდნით დაამთავრებენ სიცოცხლეს. მაგრამ ეს საგიჟეთი საღორეში ამით არ ამოიწურა - ორომტრიალით ტვინარეული მესამე დედაღორი რომელმაც მხოლოდ რამდენიმე წუთის წინ იშობიარა, არც მეტი და არც ნაკლები, საკუთარი გოჭების ჭამას დაიწყებს. სწორედ ამ შემზარავი სცენის მომსწრე შეიქნება ანდრეას ვესტ, რომელიც უკანმოუხედავად გამორბის ფერმიდან: მის გონებაში რაღაც საძუღამოდ გადატრიალდა; ცოტა ხნის შემდეგ ის კუნძულზე შემთხვევით ხვდება უცნობ ახალგაზრდა გოგონას, კარლ ლის ქალიშვილს- ინგას, რომელიც გულუბრყვილოდ მიენდობა მას და კუნძულის ერთ მივარდნილ ადგილას ულამაზეს მცენარეებს ათვალეირებინებს. გონებადაბნელებულ ანდრეას ვესტს კი, როგორც ჩანს, მისი მოკვლა განუზრახავს, რასაც ახერხებს კიდევ. როგორც კი კუნძულის მცხოვრებელნი მკვდარ ინგას ნახავენ, ისინი გარდაცვლილის ძმის, როლვის, მეთაურობით უცხოზე საყოველთაო ნადირობას იწყებენ, რაც კარლ ლის ხეხილის უმშვენიერეს ბაღში ლინჩის წესით მკვლევლობით მთავრდება და რაშიც კუნძულის თითქმის უკლებლივ ყველა ბინადარი მონაწილეობს... მწვანე კუნძულზე, რომელსაც რომანში სახელიც კი არ აქვს, და რაც არ მგონია შემთხვევით გამორჩენოდეს მწერალს, ერთი უცნაური ქვრივიც ცხოვრობს- კარი ნეს. ამ ტრაგიკულმა ადამიანმა ქმარი და ორი ვაჟიშვილი ზღვაში დაკარგა და ამის შემდეგ უკიდურესად შეიცვალა. ზოგიერთი მას გიჟადაც კი თვლის. კარი მთელი დღე აღმა-დაღმა დაეხეტება და ხალხს რელიგიური ხასიათის შეკითხვებით უღონებს გულს. ამიტომაც, როგორც წესი, მას ყველა გაურბის. მაგრამ ანდრეას ვესტის ლინჩის წესით დასჯის შემდეგ, ის სათითაოდ ჩამოუვლის კუნძულის ყველა მცხოვრებს და კარლ ლის ბელელში საყოველთაო შეკრებისთვის ეპატიჟება საკუთარი ინიციატივით. მისი მეცადინეობით და დაჟინებული თხოვნით, ლის ფერმაში ბრუნდება როლვიც, რომელიც, მას შემდეგ რაც სხვებთან ერთად ინგას მკვლელს აგრერივად გაუსწორდა, ყველასაგან, მათ შორის საკუთარი მამისა (რომელმაც, ცნობილი ფრაზით - “სიმხეცის შეწყნარება არ შეიძლება”, არსებითად თავიდანვე დაგმო შვილის და მის თანამზრახველთა საქციელი) და შეყვარებულისაგან, განკიცხულად და მიტოვებულად გრძნობს თავს და, რომ არა კარი ნეს, შესაძლოა, სიცოცხლე თვითმკვლევლობითაც კი დაესრულებინა. საღამოს თითქმის მთელი კუნძული იკრიბება კარლ ლის უზარმაზარ ბელელში და მისგან რაიმე სახის მიმართვას ელის. მაგრამ ამოდ. კარლ ლის არ ყოფნის ძალა ან ანუგეშოს

ან ბოლომდე(!) დაგმოს მათივე დაუნდობელი საქციელის თანდათანობითი გაცნობიერებით ისედაც თავზარდაცემული ადამიანები. ისინი კი მაინც არ (ან ვერ) იშლებიან და ღამეს უსიტყვოდ ათევენ შენობაში, რომლის ზემოთა სართულებზე ორი გვამი ასვენია: ინგასი და მათ მიერვე ჩაქოლილი უცნობის. მიუხედავად უმძიმესი ფსიქოლოგიური სურათისა, რომელიც ლის ბელელში მთელი ღამე თანდათანობით ყალიბდება, და რომელსაც კიდევ უფრო ამძიმებს იმის გასიგრძეგანებაც, რომ შესაძლოა, სიკვდილით სულით ავადმყოფი დასაჯეს, რომანი მაინც მეტ-ნაკლებად ოპტიმისტური ტონალობით მთავრდება: უაზარმაზარ სივრცეში საათობით ჩამოვარდნილ მტანჯველ სიჩუმეს ინგას მეგობრის-გუდრუნის ხმა არღვევს: "მე ბავშვს ველოდები", - აცხადებს ყველა შეკრებილისათვის სავსებით მოულოდნელად ახალგაზრდა ქალი და მის სიტყვებს ამ მტვრიან და ბნელ ბელელში თავმოყრილი მთელი კუნძული ხსნად, შვებად და ღვთის გზავნილად აღიქვამს: ე.ი. სიცოცხლე მაინც უნდა გაგრძელდეს! "კუნძული უწინდებურად მწვანეა", - წარმოთქვამს თავისთვის ისევ იგივე გუდრუნი. თხზულება მთავრდება სცენით, სადაც როლვ მორჩილად ელოდება კუნძულზე მომავალ გემს, რომელმაც, სავარაუდოდ, ის მკვლელობაზე პასუხსაგებად უნდა წაიყვანოს...

ცნობილია, რომ თავად თ. ვესოსი "Kimen"-ს მოიხსენებდა როგორც "წერილობით სარჩელს ძალადობისა და დაუნდობლობის წინააღმდეგ" (ვესოს 1995: 205). უნდა ასევე ითქვას, რომ ყველაფერთან ერთად ეს წიგნი დიდი ნორვეგიელი მწერლის შემოქმედებაში, გარკვეულწილად, საეტაპო ხასიათის ნაწარმოებიცაა. "ჩემს წიგნებს შორის "Kimen" წყალგამყოფის როლს თამაშობს. ეს თავიდან ასე არ ყოფილა ჩაფიქრებული. მაგრამ მოხდა რაღაც შეუძლებელი და საშინელი [ვარაუდობენ, რომ აქ ომზეა საუბარი- კ.ლ.], და ამან უბრალოდ მაიძულა სხვაგვარად მეწერა. არნაირი განსაკუთრებული ესთეტიკური პროგრამა არ მქონია, უბრალოდ, მოვლენებზე სხვაგვარი რეაგირება დავიწყე", - წერდა თ. ვესოს რომანის ერთ-ერთი გამოცემის წინასიტყვაობაში (ვესოს 1965: 5). ლიტერატურათმცოდნეების და კრიტიკოსების მხრიდან აღნიშნულია, რომ, ერთი მხრივ, "Kimen" უდაოდ განაგრძობს ფსიქოლოგიური რეალიზმის ტრადიციას, რომლის ერთგულებასაც მწერალი მანამდე იჩენდა, მაგრამ იმავდროულად თვალშისაცემია არაერთი ესთეტიკური და აზრობრივი სიახლე ან სულაც კონკრეტული სამოქმედო სიტუაცია, რომელთა აღქმა და მიღება მკითხველს იოლად მაშინ შეეძლება, "როცა მხოლოდ შორს გადადებს ყველა მოთხოვნას მკაცრი რეალიზმის თაობაზე" (ჩაპმან 1969: 91).

რაც შეეხება მიხეილ ჯავახიშვილის ჩვენთვის ამჯერად საინტერესო ნაწარმოებს, სტატიაში "როგორ ვმუშაობ" დიდი ქართველი მწერალი თავად წერს: "იმ დროს – ჩემი მწერლობის პირველ ხანში – ერთი მოტივიც გამოჩნდა: "ემმაკის ქვა" გუსტავ ლეონის "ბრბოს ფსიქოლოგიაში" დამაწერინა, ხოლო "ხალხის სამართალში" აწერილი სურათი ჩემივე თვალთ ვნახე ცხინვალში". თ. ვესოსის ზემოხსენებული თხზულების მიმართებისა არ იყოს მეორე მსოფლიო ომის ტრაგიკულ მოვლენებთან, "ემმაკის ქვასაც" გარკვეულწილად უკავშირებენ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ისტორიულ ქარტეხილს, სახელდობრ- რუსეთის 1905 წლის რევოლუციას. "თვით ნაწარმოებიც ["ემმაკის ქვა"] არაპირდაპირ 1905 წლის რევოლუციურ ამბებს შეეხება. მართალია, მოთხრობაში ჩვენ

ვერ ვხედავთ ვერც რევოლუციონერებსა და ვერც რევოლუციის მტრებს, მაგრამ მთავარი პრობლემა, რომელიც ნაწარმოებშია დასმული, უშუალო კავშირშია 1905 წლის რევოლუციასთან. ეს არის ხალხის სტიქიური, მაგრამ მკაცრი ბრძოლა ბოროტების წინააღმდეგ. "ემშაკის ქვაში" აღწერილ ზოგიერთ ამბავს სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს, ზოგიც თავის ლოგიკურ განვითარებაში უნდა იქნეს განხილული", - მიიჩნევს თამარ ტალიაშვილი (ტალიაშვილი 1988: 86) და შემდგომში დასძენს: "ემშაკის ქვა" 1905 წლის რევოლუციას უკავშირდება როგორც თავისი "ბრბოს ფსიქოლოგიური" პრობლემით, ისე ბოროტების სოციალური არსითაც" (ტალიაშვილი 1988: 90). სხვათა შორის, "ემშაკის ქვის" პრობლემატიკის პოლიტიზირებასთან დაკავშირებით უფრო შორსმიმავალი შეფასებებიც არსებობს: "ის [ბრბო] არ დაუშვებს ვინმეს მხრიდან წინააღმდეგობას, აიძულებს ყველას, მის ინსტიქტებს დაპირისპირებულს, რომ მის გვერდით იყოს, თუ არადა, განადგურებს. ბოლშევიკური პრინციპი "ვინც ჩვენთან არ არის, ჩვენი მოწინააღმდეგეა, მოწინააღმდეგე კი უნდა განადგურდეს"- სწორედ ბრბოს პრინციპია. ნაწარმოები ["ემშაკის ქვა"] 1908 წელს არის დაწერილი. მასში შემზარავი სიზუსტით არის ნაწინასწარმეტყველები ათიოდე წლის შემდეგ დატრიალებული მოვლენები. ის საზოგადოება, სადაც პიროვნების ნივილირება ხდება, დასალუპავადაა განწირული, მისი ხანმოკლე არსებობა სისხლიანი კომპარია. ბრბოს პრინციპებით ცხოვრება შეუძლებელია..." (თოფურია 1999: 70). უნდა აღინიშნოს, რომ რევოლუციაზე და მის ქარტეხილებზე გარკვეული არაპირდაპირი მითითება თავად ნაწარმოების დასაწყისშივე ხდება ("ჩვენი საუბარი ათას რამეს გადასწვდა: ქალთა თანასწორობას, 1905 წლის რევოლუციის გრიგალებს, მის მომდევნო რეაქციას, გმირობას და სილაჩრეს[...]"). თანაც "ემშაკი ქვის" ისევე, როგორც "ხალხის სამართლის" (1906-08), დაწერის თარიღი ქრონოლოგიურად იმდენად ახლოა რევოლუციასთან და მის შემდეგაც განგრძობად ტრაგიკულ მოვლენებთან, რომ მაინცდამაინც არაა გასაკვირი ცდუნება ისტორიულ-პოლიტიკური პერიპეტეიების გარკვეული კვალის აღმოჩენისა ლიტერატურულ ტექსტში. თუმცა ისევე, როგორც თ. ვესოსის "Kimen"-ის შემთხვევაში, მ. ჯავახიშვილთანაც უმთავრეს ადგილს ზედროული და ზეპოლიტიკური მორალური-ეთიკური პრობლემები იკავებს; ამდენად, თუ რა ისტორიულ-სოციალური კონტექსტითაა მათი წინ წამოწევა ნაკარნახევი, ამას შედარებით მაინც მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს.

ჩემი დაკვირვებით, საზოგადოდ მის. ჯავახიშვილი არ განეკუთვნება იმ ავტორთა რიცხვს, რომელიც მაინცდამაინც საგულდაგულოდ ან, მით უფრო, თვითმიზნურად მაღავეს ე.წ. "სათქმელს". პირიქით, ამ მხრივ ზოგჯერ ის იმდენად გახსნილია, რომ საკმაოდ ახლოსაც კი მიდის ლიტერატურული სქემატიზმის ციკაბო ნაპირთან, მაგრამ მართლაცდა უბადლო მხატვრული ნიჭისა და, რაც გამორჩეულად აღსანიშნავია, იშვიათი სამწერლობო ინტუიციის წყალობით თითქმის ყოველთვის პოულობს იმ მყარ წერტილს, რომლის იქეთაც არაერთი ნაკლებადგემოვნებიანი ან ნაკლებადალლოიანი მწერალი დაუფიქრებლად გადააბიჯებდა და რომლის მიღმაც, ჩვეულებრივ, შიშველი თუ იაფფასიანი პროპაგანდის უფსკრული იწყება ხოლმე. მ. ჯავახიშვილის შემოქმედების განსაკუთრებული ნიბლი, მხატვრული სიძლიერე, სხვა არაერთ ფაქტორთან ერთად, გამომსახველობით სიმძაფრეშია, იმაში, რომ, როგორც თავის დროზე ლევ ტოლსტოიზე მოხდენილად ითქვა, ხშირად მის

მიერაც შექმნილის ხელით შეხება მოგინდება. იმავდროულად მ. ჯავახიშვილი საოცრად თავდაჯერებული მწერალია, ამ სიტყვის საუკეთესო გაგებით. იგი იმდენადაა დარწმუნებული თავის შემოქმედებით ძალებში, რომ მკითხველს ხელოვნურად გამოგონილ თავსატეხებს თითქმის არასოდეს უმზადებს. ეს ეხება ჩვენთვის ამჯერად აქტუალურ ნაწარმოებსაც. ასე, მაგალითად, მწერლის შემოქმედებით თავდაჯერებულობაზე იშვიათი სიცხადით მეტყველებს ის ფაქტი, რომ “ემმაკი ქვის” პირველივე აბზაცში ავტორი თავადვე წინასწარ “გვაკარნახობს” თუ რაზე იქნება შემდგომში საუბარი, პირდაპირ ასახელებს რა “ბრბოს ფსიქოლოგიას”. როგორც უკვე აღინიშნა, ავტორი ესეში “როგორ ვშეშაობ” უკვე ამ მოთხრობის ინსპირაციის კონკრეტულ წყაროსაც კი არ მალავს. მიუხედავად მწერლის მხრიდან ასეთი “გულახდილობისა”, მაინც უაღრესად საინტერესოა ის ფაქტობრივი მიმართება, რასაც მ. ჯავახიშვილის ზემოხსენებული მოთხრობები უშუალოდ ამჟღავნებს გუსტავ ლეონისეულ, ფსიქოლოგიასა და სოციოლოგიაში ამ მართლაც საეტაპო ნაშრომთან. არანაკლებ საგულისხმოა ზემოაღნიშნული სამეცნიერო ნაშრომი ნორვეგიელი კლასიკოსის (თ. ვესოს) ჩვენთვის საინტერესო შესანიშნავი რომანის ამა თუ იმ ასპექტის უკეთ გასააზრებლადაც.

მიხეილ ჯავახიშვილის მიერ დასახელებულ ფუნდამენტურ ნაშრომში გუსტავ ლეონი წერს: “[ბრბოში] შეგნებული პიროვნება ქრება. თან გრძნობები და აზრები თითოეული ცალკე აღებული ერთეულისა იმ მთლიანს რომ შეადგენენ ბრბოდ რომ მოიხსენება, ერთსა და იმავე მიმართულებას ღებულობენ. ყალიბდება კოლექტიური სული, რომელსაც რა თქმა უნდა დროებითი ხასიათი, მაგრამ მკვეთრად გამოხატული ნიშნები გააჩნია” (ლეონი 1895). დიდი ფრანგი მეცნიერი განაგრძობს: “სულჩადგმული ბრბო დროებით ორგანიზმს წარმოადგენს, რომელიც სხვადასხვაგვარი ელემენტებისგან შეიკრა სულ მცირე ხნით, ისევე როგორც ერთიანდებიან უჯრედები ცოცხალი ორგანიზმის წარმოქმნისას, რომელსაც სულ სხვა თვისებები აქვს, ვიდრე თითოეულ უჯრედს ცალკე აღებულს”. ლეონის აზრით, “კოლექტიურ სულში ქრება ინდივიდის ინტელექტუალური შესაძლებლობანი და შესაბამისად მისი ინდივიდუალობაც. მრავალგვარობა იძირება ერთგვაროვნებაში, და წინ გამოდიან არაცნობიერი თვისებები.” ზემოხსენებული მეცნიერული დაკვირვებანი და დასკვნები უაღრესად საინტერესო გამოძახილსა და, არცთუ იშვიათად, საკმაოდ თანმიმდევრულ მხატვრულ რეალიზებასაც კი პოულობს როგორც მის. ჯავახიშვილის, ისე თ. ვესოსის შემთხვევაში. გავიხსენოთ ქართველი მკითხველისათვის კარგად ცნობილი ფრაგმენტი მოთხრობიდან “ემმაკის ქვა”: “უცებ ამ საერთო ყვირილსა და ხმაურობაში მკაფიოდ გაისმა ერთი სიტყვა, ის ერთადერთი სიტყვა, რომელიც ყველას ენაზე უტრიალებდა, მაგრამ მის წარმოთქმას ჯერ ვერავინ ჰბედავდა: - ჩავაქვავოთ! და ხალხმა ერთხმად იგრიალა: - ჩავაქვავოთ! ჩავაქვავოთ! და ბრბოს სამართალი – უბრალო და მრასხანე – შადრევანივით ამოვარდა [...] დათას თავხედურმა სიკერპემ, მისმა გულქვაობამ, მოუდრეკელმა ურჩობამ, სიმტკიცემ და კანდიერებამ მეც ბოლმით, შხამით და შურისძიებით ამივსეს გული. ეს გრძნობა თანდათან მემატებოდა, ნერვებს მითამაშებდა, გულს მიტოკავდა, მბოჭავდა და გონებას მიბნელებდა. როცა პირველად წამოიძახეს ის ერთი სიტყვა, რომელიც მოკლედ თქმული განაჩენი იყო გამწარებული ხალხისა, მე არ შემშინებია, უფრო მეტსაც ვიტყვი: იქ, ჩემ გულში, ვიღაცამ სიამოვნებით წაიბუტბუტა:

„ღირსია! ახია!“ მერე კი, როცა ხალხი აღელლა, როცა მისი ძლიერი კვილი აღშფოთებისა მომესმა და მეც გადმომცა [- კ.ლ.] თავისი პირუტყვეული სურვილი სამაგიეროს გადახდისა, შურის ძიებისა, მეც ვიგრძენი, რომ მოვალე ვიყავი საერთო ფეხის ხმას ავყოლოდი, მეც შევრეულიყავ ხალხის მორევში და მის ტალღებში გამეთქვიფა ჩემი საკუთარი ნება, ადამიანური გრძნობა, პიროვნება და გონება. სოფიოს გადავხედე. თითებს ათამაშებდა, პირსახეზე კუნთები უთრთოდა და გაფითრებული შესცქეროდა დათას. მივხვდი, რომ ისიც იმავე [-კ.ლ.] უხილავსა და იღუმალ ძალას ჰყავდა დამორჩილებული, რომ ხალხის ყვირილმა ისიც გაიტაცა, რომ იმ ერთმა სიტყვამ „ჩააქვავეთ!“ იმასაც აუბა თვალი, რომ იმ ჟამად სასტიკი განაჩენი სოფიოსაც უმაღლეს სამართლიანობად მიაჩნდა და მის აღსრულებას ის ხელს აღარ შეუშლიდა, თავის დაპირებას აღარ შეასრულებდა და მოხუც დედაკაცს შვილს აღარ გადაურჩინდა” (ჯავახიშვილი 1958: 106-107), - გვიყვება ქართველი მემამულე, იგივე “სოფლის ანგელოზის” - სოფიოს მამა. ამ უმძიმესი სტრიქონების შეხსენების ფონზე და ყოველივე ადრე თქმულის გათვალისწინებით, ცხადზე ცხადია, რომ ”მიხეილ ჯავახიშვილი მეტად რთულ ფსიქოლოგიურ სიტუაციას ქმნის და ძნელად გადასაწყვეტ საკითხებს აყენებს. ისეთ საკითხებს, რომლებსაც არა მარტო ფსიქოლოგიური, არამედ სოციალური მნიშვნელობაც გააჩნიათ.” (ტალიაშვილი 1988: 89). ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ არსებობის სრული უფლება აქვს შემდეგ კითხვასაც: ”ეს აქტი [დათას ჩაქვავება] თავდავიწყებული მასის ემოციური აფეთქების შედეგი იყო, თუ მასში ჩარეული იყო გონება და განსჯა?” (ტალიაშვილი 1988: 89) ხსენებულთან მიმართებით გარკვეული თვალსაზრისით უდაოდ მართალია როსტომ ჩხეიძე, რომელიც ტექსტიდან გამომდინარე სრულიად დარწმუნებით აცხადებს: ”უნდა ვაღიაროთ, რომ სოფლის ბოლოქრობა იძულებითია: უსამართლობა და განუკითხაობა უბიძგებთ ჩაქოლვისაკენ [...]” (ჩხეიძე 1996: 126). თუმცა, კარგი იქნება, არც კარლ ლის (სხვათა შორის ისიც მემამულეა) თავდაპირველი რეაქცია დაგვახსენებდეს, რომელიც მოგვიანებით უკვე თავად ვერაფრით პატიებს საკუთარ ვაჟს შურისმაძიებლურ საქციელს და ამის გამო როლვ კინაღამ თვითმკვლელობამდეც კი მივა: “ბუჩქებიდან სამი კაცი გამოჩნდა, -კარგად ნაცნობი ადამიანები, მაგრამ შეცვლილები, რადგან დანაშაული ჯერაც მათ გვერდით მორბოდა და სააშკარაოზე გამოჰქონდა მათშივე ჩაბუდებული სიველურე. ზედაც არ შეუხედავთ მოკლულის მშობლებისათვის, მხოლოდ ეს შესძახეს: - ერთი წამის წინ აქ იყო. ამ კატერს უყურეთ. ის [მკვლეელი] ჭალაშია! ანთებული მოწოდების იმპულსი კარლ ლისაც გადაედო და მათთან ერთად დააპირა გამოდევნება. მარი ლიმ შეაჩერა: -სად მიდიხარ? ნუ გაერევი ამაში. ჩვენ ერთად უნდა დავბრუნდეთ შინ. კაცის აგზნება ჩაცხრა.” (ვესოს 2008: 75). ასე რომ, მხოლოდ უსამართლობა და განუკითხაობა იქნებ არც “ემმაკის ქვაში” იყოს შურისძიებისაკენ ბიძგის მიძვები ერთადერთი ძალა. მოგვიანებით, მამისაგან ვერშეწყნარებული როლვ კარლს ასე საყვედურობს: “- ვფიქრობ ბედისწერამ დაგინდო, რომ მოშორებით აღმოჩნდი. ვერცერთი ჩვენგანი ვერ დაიჯერებდა, რომ ის ისე მოიქცეოდა, როგორც მოიქცა. ეს უნდა გაიგონ მათ, ვინც გარეთ დარჩა.” (ვესოს 2008: 106). თავის მხრივ, ბრბოს განწყობის გადამდები გავლენისაგან მართლაც ძნელად თუ ვინმეა დაზღვეული: ”გადამდებობა [ბრბოში] წარმოადგენს ისეთ მოვლენას, რომელზეც მითითება ადვილია, მაგრამ არა ახსნა; ის უნდა ჩაითვალოს ჰიპნოზური რიგის მოვლენად

[...] ბრბოში ყოველგვარი გრძნობა, ყოველგვარი მოქმედება გადამდებია, და თან იმდენად რომ ინდივიდს ძალზე ადვილად მიაქვს კოლექტიურ ინტერესთა სამსხვერპლოზე საკუთარი პირადი ინტერესები. თუმცაღა ასეთი ქცევა ეწინააღმდეგება ადამიანურ ბუნებას და ამიტომაც ადამიანი ამას მხოლოდ მაშინ აკეთებს, როდესაც ბრბოს ნაწილს წარმოადგენს” (ლებონი 1895), - მრავლისმეტყველად აცხადებს ლებონი და განაგრძობს: “[...] ცნობიერების მქონე პიროვნება, ისევე როგორც განსჯა და ნებელობა სავსებით ქრება დაჰიპნოზირებულში. და მთელი მისი გრძნობები და აზრები წარემართება ჰიპნოზიორის ნებით”. საგულისხმოა, რომ ხსენებულთან დაკავშირებით თავის ერთ-ერთ მეტად მნიშვნელოვან ნაშრომში “მასების ფსიქოლოგია და ადამიანური “მე“-ს ანალიზი” ზიგმუნდ ფროიდი საგანგებოდ მიუთითებს: “[...] ინდივიდის მდგომარეობა ბრბოში ლებონს პირდაპირი მნიშვნელობით მიაჩნია ჰიპნოტურად და არა მხოლოდ ადარებს ამ მდგომარეობას ჰიპნოტურს” (ფროიდი 1921). იმავე ნაშრომში ფროიდი შემდეგსაც აღნიშნავს: “უნდა ითქვას, რომ მრავლრიცხოვანი აფექტური დამოკიდებულებანი, ჩვენს მიერ მასაში შენიშნული, სრულიად საკმარისია ასახსნელად ერთი დამახასიათებელი თვისებისა: ინდივიდის დამოუკიდებლობისა და ინიციატივის ნაკლებობის, მისი და სხვათა რეაქციების ერთგვაროვნების, მისი [ინდივიდის] დამდაბლების, ასე ვთქვათ, მასობრივ ინდივიდამდე. მაგრამ მასა ამჟღავნებს კიდევ რაღაც მეტს, თუ მას განვიხილავთ როგორც ერთ მთლიანს; ნიშნებს ინტელექტუალური ქმედების სისუსტისა, აფექტური თავშეუკავებლობისა, დახანების თუ ვნებათა ალაგმვის უუნარობისა, გრძნობების გამოვლინებაში ყოველივე საზღვრის გადასვლის და ამ გრძნობათა მთლიანად გადასვლისა მოქმედებაში. ეს ყოველივე და ამის მაგვარი, ასე მკაფიოდ გადმოცემული ლებონის მიერ, ქმნის უეჭველ სურათს სულიერი ქმედების რეგრესიისა უფრო ადრეულ საფეხურამდე, რომელსაც, ჩვეულებრივ, ველურებთან და ბავშვებთან ვხვდებით” (ფროიდი 1921). იმავედროულად, თავად ლებონის აზრით, ერთის მხრივ ”უეჭველია, არსებობს დანაშაულებრივი ბრბო, მაგრამ ასევე არსებობს ბრბო კეთილისმქნელი, ჰეროიკული და მრავალი სხვა.” (ლებონი 1895). შესაბამისად, ადამიანიც ბრბოში ათასგვარი ისეთი საამაყო საქციელის მონაწილე შეიძლება გახდეს, რაზეც როგორც ცალკე მდგომი ინდივიდი ვერასოდეს იფიქრებდა ან ვერასოდეს გაბედავდა წასვლას. თუმცა, ისევე დიდი ფრანგი მეცნიერის სიტყვებით რომ ვისარგებლოთ: “[...] საუბედუროდ, გადაჭარბება უფრო ხშირად ბრბოს უარყოფით გრძნობებში, პირველყოფილი ადამიანის ინსტიქტთა ატავისტურ ნარჩენებში შეიმჩნევა, რომელიც დათრგუნილია იზოლირებულ და პასუხისმგებლობის მქონე ინდივიდთან სასჯელის შიშის გამო. სწორედ ეს არის მიზეზი, თუ როგორ ჩადის ბრბო ყველაზე შემზარავ ძალადობას. [...] უკვე მხოლოდ რიცხოვნობის გამო ინდივიდი ბრბოში თავს დაუმარცხებელ ძალად აღიქვამს, და ეს განცდა მას ნებას აძლევს ისეთ ინსტიქტებს დაემორჩილოს, რომელსაც არასოდეს მისცემს გასაქანს, თუკი ის მარტოა. ბრბოში კი ის ნაკლებად მიდრეკილია ალვირი ამოსდოს ამ ინსტიქტებს, იმიტომ რომ ბრბო ანონიმურია და თავის თავში არ ატარებს პასუხისმგებლობას. პასუხისმგებლობის გრძნობა, რომელიც ყოველთვის აკავებს ცალკეულ ინდივიდს, სრულიად ქრება ბრბოში”. როდესაც, ერთის მხრივ, მ. ჯავახიშვილთან მეტ-ნაკლებად მაინც “სოფლის ბობოქრობა იძულებითია” და იმედგადაწურულ ადამიანებს, გარეგნულად მაინც, უკვე თითქოსდა მართლაც “უსამართლობა და განუკითხაობა უბიძგებთ

ჩაქოლვისაკენ”, არა მგონია იმავე უსამართლობისა და განუკითხაობის განცდა ოდნავ მაინც განსაზღვრავდეს თ. ვესოსის გმირების საქციელს, როდესაც გაშმაგებულ ნადირობას გამოაცხადებენ დამნაშავეზე. ნამდვილად არაფერი მიუთითებს იმაზე, რომ, “ემშაკის ქვის” პერსონაჟთა მსგავსად, ულამაზესი ნორვეგიული კუნძულის მოსახლეობას იოტისოდენა იჭვის საფუძველი მაინც გააჩნდეს, რომ მათი ხელისუფლება ბოროტმოქმედს არ დასჯის, და მაინც... თუმცა, მოვუსმინოთ თავად ნორვეგიელ ავტორს: “რას აპირებდნენ? მკვლელის შეპყრობას და მართლმსაჯულებისათვის გადაცემას? ეს საკმარისი არ იყო. ის, რაც მათი გულისგულიდან ამოდიოდა, ამით ვერ დაკმაყოფილდებოდა, ვერ დაოკდებოდა და ვერ დამშვიდდებოდა. მხოლოდ მკვლელის სიცოცხლეს შეეძლო ამ შიმშილის ჩაცხრობა. იქ ცოცხალი ნადირი გარბოდა. შეიპყარით!.. უფრო და უფრო ნაკლებად ჰქონდათ წარმოდგენა იმ მიზეზებზე, რომელთა გამოც ასე სწყუროდათ სისხლი. სისხლი კი ნამდვილად სწყუროდათ იმისა, ვისაც მისდევდნენ. მალე შეძლებდნენ კიდევ ამ სისხლით დათრობას. საბოლოოდ ნადირი ვერსად გაექცეოდათ. მირბოდნენ და თან როლვს უყურებდნენ, მისი შეპყრობილობით ამძაფრებდნენ თავიანთ სიმშაგეს. ყვიროდნენ, კიოდნენ. თვითონ როლვ ჩუმად მირბოდა. ყველანი იმ უფსკრულის პირას იყვნენ, მათშივე რომ აღებდა პირს” (ვესოს 2008: 77).

უეჭველია, რომ ეს უფსკრული, ადამიანებშივე რომ “ალებს პირს”, ერთნაირი დაუნდობლობით ნთქავს პიროვნების ნებასა თუ ინტელექტს გინდა ქართულ და გინდა შორეულ, სკანდინავიურ სინამდვილეშიც; თუმცა, გვახსოვდეს “ემშაკის ქვაში” ასე მოხდენილად სახელდებული “ხალხის მორევიც”, რომლის ტალღებშიც, რალაც გამოუთქმელი, მაჰინოზირებელი ძალის მეოხებით, ულმობლად ითქვიფება “[ინდივიდის] საკუთარი ნება, ადამიანური გრძნობა, პიროვნება და გონება”. სწორედ ამ მორევზე უნდა წერდეს ჩვეული ოსტატობით თ. ვესოსიც, როცა ანდრეას ვესტის თავდავიწყებულ და თავაწყვეტილ მადევართა სურათის აღწერას განაგრძობს: “[...] მაგრამ ყველა დანარჩენის – ყველა შეპყრობილის – ზეგავლენით, დევნის გრიგალი მათ ისევ თავის ნაკადში აბრუნებდა. ყველა ცალკეულ ადამიანს კვლავ გუნდი, მისი მომაკვდინებელი სიმშაგე ნთქავდა. საფეიქრო მაქოსი არ იყოს, როლვ გუნდიდან ამოყვინთავდა, ისევ უბრუნდებოდა, ცოტა ხნით იკარგებოდა...” (ვესოს 2008: 78). ასე რომ, “პირუტყვეულმა სურვილმა სამაგიეროს გადახდისა, შურის ძიებისა”, არანაირი გაგებით, საზღვრები არ იცის და ერთნაირად მართავს “უსამართლობითა და განუკითხაობით” გატანჯულ ქართულ სოფელსა თუ ერთი შეხედვით თითქმის ყოველმხრივ არაამქვეყნიური ჰარმონიის მატარებელ ამწვანებულ ნორვეგიულ კუნძულს. ეს კი, უწინარესად მაინც იმიტომ, რომ ხსენებული ველური სურვილი საზოგადოდ ადამიანური ბუნების, მის უძირო სიღრმეებში დაღეპილი ატავისტური შრეების, თითოეულ ჩვენგანში დაბუდებული მეტად სახიფათო ფსიქოლოგიური “უფსკრულის” მარადიული და განუყოფელი ნაწილია...

თვალშისაცემ ატავისტურ მიდრეკილებებთან მიმართებით უცილობლად უნდა აღინიშნოს, რომ ანდრეას ვესტზე კუნძულელთა დადევნება რომანში “Kimen” არაერთხელაა შედარებული ნადირობას. უფრო მეტიც: თუ ფროიდის ზემოთ ერთგან უკვე ციტირებულ ფრაზას ლებონის მიერ ბრბოში ინდივიდის ჰიპნოტურ მდგომარეობასთან

დაკავშირებით შესაბამისად “გადავახალისებთ” და კუნძულელთა ქმედებების ვესოსისეულ აღქმას მიუვსადაგებთ, შეიძლება ვთქვათ, რომ ბრბოს მიერ შესაძლო დამნაშავეის დევნა დიდ ნორვეგიელ მწერალს სწორედ პირდაპირი მნიშვნელობით მიაჩნია ნადირობად და არა მხოლოდ ადარებს ამ მდგომარეობას ნადირობის სიტუაციას. აღნიშნულის დასადასტურებლად ტექსტიდან მრავალი მაგალითის მოყვანა შეიძლება. იმავდროულად, ხსენებულთან დაკავშირებით, უაღრესად საყურადღებოდ მეჩვენება ლებონისეული ერთი დაკვირვების მოხმობაც: ”საყოველთაოდ გავრცელებული ჟინი ნადირობისადმი და ბრბოს გამძვინვარებული ხასიათის ქმედებები ერთსა და იმავე წყაროდან გამომდინარეობს. ბრბო, რომელიც აუღელვებლად უსწორდება რომელიღაც დაუცველ მსხვერპლს, რა თქმა უნდა, სულმდაბალ მძვინვარებას ავლენს, მაგრამ ფილოსოფოსისათვის ამ მძვინვარებაში ძალზე ბევრი საერთოა მონადირეთა მძვინვარებასთან, ათეულობით რომ იყრიან ხოლმე თავს მხოლოდ იმიტომ, რომ დატკბნენ თუ როგორ მისდევენ და დაგლიჯავენ ნაკუწებად მათი ძაღლები საბრალო ირემს” (ლებონი 1895)

თუმცა ატავისტურ ინსტიტუტზე აყოლილ ბრბოდქეულ ადამიანთა ერთობის ჯგოურ ნადირობას, რომელიც შესაძლოა, სამართლის აღსრულების ან რაიმე სხვა იძულებითი მიზეზითა თუ საბაბით იყოს ახსნილი (ან სულაც გაუცნობიერებლად შენიღბული), ვესოსთანაც და ჯავახიშვილთანაც ბოლოს იმავე ადამიანების საკმაოდ დრამატული გამოფხიზლება მოსდევს თან, თავისი მეტად მკვეთრი ფიზიკური და ფსიქოლოგიური შედეგებით: “ყველაფერი გათავდა. ხალხი ჯერ შესდგა, მერმე გაიფანტა. ხმას აღარავინ არ იღებდა. ყველა ქურდივით მიიპარებოდა. ზოგი ზევით მირბოდა, ზოგი ქვევით, ზოგი მარცხნივ და ზოგიც მარჯვნივ. უმეტესობა ისე გარბოდა, თითქო უკან ვინმე მისდევდაო. ერთმანეთს თვალს არიდებდნენ, რადგან ერთმანეთისა სცხვენოდათ” (ჯავახიშვილი 1958: 108),- წერს დიდი ქართველი მწერალი. ახლა ნორვეგიელ კლასიკოსსაც მოვუსმინოთ: “განაჩენი სისრულეში იქნა მოყვანილი. ყველაფერი დამთავრდა. [...] ხმას არავინ იღებდა. სიშმავე ჩაცხრა, დაშოშმინდა. [...] ადამიანები განუძრევლად იდგნენ [...]. თითოეულს მხრებზე თავისი მძიმე ტვირთი ეკიდა. [...] მას [კარლ ლის] აღარ სჭირდებოდა ეთქვა: ადამიანებს არა აქვთ ასეთი რამეების ჩადენის უფლება! – ისინი ამას მშვენივრად აცნობიერებდნენ. [...] გახევებულები იდგნენ. შემდეგ ნელ-ნელა დაშლა იწყეს, – შორს, ამ ყველაფრისგან შორს. ყველა წასასვლელად იწვედა. სწრაფად გაჰყავდათ ბავშვები, მაგრამ დაუგვიანდათ, ხილვა უკვე ჩაბეჭდილიყო მათ გონებაში.” (ვესოს 2008: 83-85) ვესოსთანაც, იმ ქართული სოფლის არ იყოს, მთელი კუნძული ერთმანეთს არიდებს თვალს და ეს მართლაც რომ იშვიათი ოსტატობით არის დახატული, მაგრამ შეიძლება დაემალო მეზობლის თუ თანასოფელელის მზერას, ოღონდ საკუთარ შინაგან ხმას კი ვერსად დაემალება. ამიტომაც, არა მხოლოდ შემზარავი “კოლექტიური ჰიპნოზიდან” (რომელიც ხანძრის გავრცელებასთანაა შედარებული და ასევე სრულიად დიდოსტატურად გადმოცემული) გონებაამობრუნებულ კუნძულელებს, არამედ გარკვეულწილად თითოეულ ჩვენგანსაც ეხება ის, რასაც ვესოსის შემდეგ ფრაზებში ვკითხულობთ: “ეს სიღრმეებში მოძრაობს. სამარცხვინოდ. მძვინვარედ. დამორგუნველი უმოძრაობა დარტყმის შემდეგ. ხმები, რომლებიც იღვიძებენ სინდისში. რაღაც მეუბნება: გონს მოდი. ვინ ხარ შენ? – თითქოს ესეც მესმის. აცახცახებული ხელებით ვზივარ და საკუთარ თავს ვიტყუებ. ეს არ ვიცოდი. უწინ ეს ჩემში არ იყო. შენ

იცი, რომ ეს ასე არ არის, – პასუხობს ერთი ხმა, – უფსკრული შენს სიღრმეშია. [...] ერთ მშვენიერ დღეს, ოკეანე, რომელსაც შენში ატარებ, ზემოთ ამოიტანს ყველაფერს, რასაც ამჟამად მალავს, – შენი პატარა და მანვე ოკეანე. იქ, მთლად ფსკერზე, რაღაც ლპება და იხრწნება, იქ ტალახია და წყვილია. ფრთხილად იყავი” (ვესოს 2008: 87). ამ სიტყვებით მწერალი თითქოს თითოეულ ადამიანს, შეიძლება ითქვას, მთელს კაცობრიობას ესაუბრება. სახელდობრ კუნძულები კი... ”ახლა ისინი ნელ-ნელა იშლებოდნენ. მიდიოდნენ შინ ანუ, უბრალოდ, აქედან შორს. მხრებზე ჩამოწოლილი ტვირთი მათ მოძრაობებს მძიმეს და თითქოს გათვლილ-გამოზომილს ხდიდა. ეს აღარაფრით ჰგავდა უგუნურ შეჭრას უმშვენიერეს ხილნარში. შიშმემოწოლილნი და დაქანცულნი, დამძიმებული კიდურებით და დახრილი თავებით შორდებოდნენ აქაურობას. [...] ბნელი აზრები მოდიოდნენ: აღარასოდეს მეცოდინება სულის მშვიდობა. მაშ ამიერიდან დაწყებული ვირიცხები?” (ვესოს 2008: 88). თუ ქართველი მკითხველი ცოტაოდენ ფანტაზიას მაინც მოუხმობს, ამ სტრიქონებში, ალბათ, ადვილად დალანდავს ჯავახიშვილის სოფლის გმირებსაც დათას ჩაქოლვის შემდეგ. ასეა თუ ისე, აქაც და იქაც, როსტომის ჩხეიძის კარგად მორგებული ფრაზა რომ გამოვიყენო ”ემშაკის ქვასთან” დაკავშირებით, “მასობრივმა ფსიქოზმა გაიარა და ყოველ მათგანში უკვე პიროვნებაა გაღვიძებული. მრავალმხრივ დამაფიქრებელი სურათია წარმოსახული და მით უფრო მწვავედ შეიგრძნობა ყოფის ტრაგიზმი” (ჩხეიძე 1996: 127)

”ყოფის ტრაგიზმის შეგრძნებას” განსაკუთრებით ისიც ამბავს, რომ ამ სისხლიან და ტრაგიკულ ისტორიებს არამარტო უშუალო, არამედ არაპირდაპირი და, უფრო მეტიც, ერთის შეხედვით საკმაოდ მოულოდნელი მსხვერპლიც შეიძლება ჰყავდეს: “მიხეილ ჯავახიშვილი საკმაოდ ემოციურად და დეტალურად გვიხატავს მამის სულიერ მდგომარეობას და მეტი “ინტიმისათვის” თხრობა პირველ პირშია, მაშინ როცა სოფიოს “პიროვნული განცდები” და მისი “პიროვნული კვდომა” მამის სივრციდან იკვეთება. სწორედ, პირველად, მამის ცნობიერებაში იწყება შვილის “სულიერი კვდომა” [...], - შენიშნავს ქეთევან ელაშვილი, შემდგომში კი საინტერესოდ განაგრძობს: “[...] და აქ თითქოს დროც ჩერდება და ამ ტრაგედიის ორი მსხვერპლია რჩება მხოლოდ: “ფიზიკურად ჩაქოლილი მგლის ლეკვი” და “სულიერად ჩაქოლილი სოფიო” და შესაბამისად “მგლის ლეკვის” დედა და “სოფლის ანგელოზის” მამა, რომლებიც ამ მოთხრობაში უსახელოდ მოიხსენებიან, რადგანაც მათ მხოლოდ საკუთარი შვილების “ერთიანი წრიდან” აღვიქვამთ” (ელაშვილი 2000: 76). ქ. ელაშვილი ასევე დასძენს. რომ ”მან [ჯავახიშვილმა] ”ანგელოზური” საწყისისა და სათნოების პიროვნებას არ აპატიო ”სულიერი კვდომა”, თუმცა ავტორი გაცილებით ”ლმობიერი” აღმოჩნდა სოფლის მიმართ [...]” (ელაშვილი 2000: 77). ამ უკანასკნელ მოსაზრებაზე შეიძლება ცოტა განსხვავებული შეხედულება მქონდეს, მაგრამ ამჯერად ჩემთვის უფრო მნიშვნელოვანია აღნიშვნა, რომ თუ ჯავახიშვილთანაც არა, ვესოსის გენიალურ რომანში მაინც, უეჭველად გვაქვს სახეზე კიდევ ერთი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, კოლექტიური მსხვერპლიც: “სულიერად ჩაქოლილი კუნძული” (და ჯავახიშვილის შემთხვევაში კი, იქნებ ”სოფელიც”), რომელიც განადგურებულია თავისივე საქციელით. თუმცა ჯერ ისევ სოფიოს დაუბრუნდეთ: “[...] ”ყველაფერი გათავდა“- ჰყვება მოხუცი. და კითხვა ისმება: რა გათავდა? ბრბოს ღელვა, თუ სოფიოს შინაგანი მთლიანობა, შინაგანი სიწრფელე და

ხელშეუხებლობა [...]” (თამაზაშვილი 2004: 228), - კითხულობს მზია თამაზაშვილი. მართლაც, “[...] როცა მშვენიერს ხედავს, ბრბო ამას ვერ აიტანს, სოფიოსაც ძალით შეაჩეჩებს ხელში ქვას და მამამისსაც, რომ ისინიც მათნაირნი შეიქმნენ და არ იყვნენ აღმატებულნი, უმეტესნი, უკეთესნი [...]” (თამაზაშვილი 2004: 229). მაგრამ ნუთუ მარტო ესაა სოფიოს, იმავე ”სოფლის ანგელოზის”, ტრაგედიის მიზეზი?! მხოლოდ ბრბო და ”ხალხის მორევია” იმის თავიც და ბოლოც, რომ სოფიო ჯერ სულიერად და შემდეგ ფიზიკურადაც ნადგურდება?! ნუ ვიქნებით კატეგორიულები და ნურც იმას ვიტყვით, რომ ძალზედ ზედაპირულია ან, მით უფრო, არსებობის უფლება არ აქვს შემდგომი ხასიათის წაკითხვასაც: “[...] რატომ დაისაჯა სოფიო. იქნებ იმიტომ, რომ ამქვეყნად სოფლად მთარული ანგელოზი საოცრად უჩვეულო მოვლენაა მიწიერი ყოფისათვის. წუთისოფელი არ არის შექმნილი ანგელოზებისათვის. თვით სიტყვათშეთანხმებაში – ”სოფლის ანგელოზი” ჩანს ეს წინააღმდეგობა, რომელიც ”სოფელსა” და ”ანგელოზს” შორის არსებობს.” (ჩიჯავაძე 2005: 111). და მაინც, ალბათ უპრიანია, მეტი ყურადღება მივაქციოთ, თუ თავად როგორ ”ხსნის” სასოწარკვეთილი სოფიო მისსავე საქციელს: ”- მე... მე არ მინდოდა... არ მინდოდა... ის დედაკაცი... იმ დედაკაცმა... შემაცდინა... [...] მეც... ერთი ქვა, ერთადერთი ქვა მეც ვესროლე... ერთი ქვა... ერთადერთი” (ჯავახიშვილი 1958: 108). სოფიოს მამა ასე აგრძელებს შვილის ტრაგიკული მდგომარეობის გადმოცემას: ”ვისაც დაინახავდა – მე, დედას, ექიმს, მოახლეს თუ მოჯამაგირეს, – ყველას იმ ერთ ქვაზე გველაპარაკებოდა და გვარწმუნებდა, გვეფიცებოდა, როს ის ავი ქალი არ იყო, რომ ის ვილაცამ შეაცდინა, თვალები დაუბნელდა და ისიც კი არ ახსოვდა, თუ როგორ აიღო ის ერთი ქვა და როგორ ესროლა დათას. სიცხეში ხშირად ჰბოდავდა: - ერთი ქვა ვესროლე... მხოლოდ ერთი... ისიც ეშმაკმა მასროლინა... მე არ მისროლია [!!!-კ.ლ.], არა ... არა!”. ამ სტრიქონებიდან ძნელი ამოსაკითხი არაა, რომ სოფიოს არ შესწევს შინაგანი ძალა (და ვერც ვერავინ ეხმარება ამაში), ბოლომდე გააცნობიეროს თავისი ქმედება და საკუთარ თავთან მაინც აღიაროს თავისი წილი უმძიმესი პასუხისმგებლობისა. ის სწორედაც რომ ვერ აღიქვამს და, როგორც ჩანს, თავის თავში ვერც ვერასდროს აღიქვამდა ყველა ადამიანისათვის, ვესოსის ხედვით, აგრერიგად დამახასიათებელ ”პირდაღებულ უფსკრულს მისსავე შიგნით”. ამდენად, სოფიოს, სხვებთან და, განსაკუთრებით, საკუთარ სინდისთან თავის მართლების მიზნით, უეჭველად სჭირდება გარეშე (!!!) დამნაშავეის ძებნა, რომელმაც “ქვა ძალად შეაჩეჩა ან ასროლინა” და რომელსაც საკუთრივ მის პიროვნულ სამყაროსთან მანამდე, ”რა თქმა უნდა”, საერთო არაფერი ჰქონია; და ასეთს “პოულობს” კიდევ გამომდინარე იმ რელიგიური თუ კულტურულ-ინფორმაციული ჩარჩოდან, რაც მისი დროისა და წრის ადამიანს შეიძლება გააჩნდეს. ამ შემთხვევაში ძალაუნებურად მახსენდება ფსიქოლოგიურად უმძაფრესი სცენა თ. ლოსტოვესკის გენიალური რომანიდან ”დანაშაული და სასჯელი”, სადაც, როგორც სონია მარმელადოვასთან საუბარში როდიონ რასკოლნიკოვი ირწმუნება, სწორედ ეშმაკმა იგი (პერსონაჟისვე სიტყვებით რომ ვთქვათ) ”ჯერ წაიცდინა” და მერე ”სასაცილოდ აიგდო”. ჩემი აზრით, ”ნაპოლეონად გადაქცევის” აკვიატებული იდეის დასახელებისდა მიუხედავად, როდიონ რასკოლნიკოვი, ბოლომდე მაინც სრულფასოვნად ვერ აცნობიერებს თავისი (ბოროტ)მოქმედების მოტივაციას თუ ფსიქოლოგიურ ძირებს და შეძლებისდაგვარად ცდილობს არც თვალი გაუსწოროს შემზარავ რეალობას, ეწვეა რა

ერთგვარ თვითგამართლებას ისევ და ისევ, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი თავის და საკუთარი სინდისის წინაშე: “მერე განა ბებრუხანა მოვკალი? ჩემივე თავი მოვიკალი და არა ბებრუხანა! ასე დავლუპე ერთბაშად ჩემი თავი, სამუდამოდ!.. ბებრუხანა კი ეშმაკმა მოკლა და არა მე [!!!-კ.ლ.] ... კმარა, სონია, კმარა! თავი დამანებე!” (დოსტოევსკი 1958: 444). ამ ”ლოგიკით” (მიუხედავად იმისა რომ, ნამდვილად არ მერევა სიბრტყეები და, ზოგადად, სოფიოსა და რასკოლნიკოვს შორის მრავალნაირ და უზარმაზარ განსხვავებას ვხედავ), საწყალმა გოგონამ მხოლოდ საკუთარ თავს ესროლა ”ეშმაკის” ქვა, თორემ, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, დათას უმისოდაც ჩაქოლავდნენ და უკვე ჩაქოლილიც იყო. მაგრამ დოსტოევსკისთან, ისევე როგორც თ. ვესოსის რომანში, დანაშაულის სრულ, შეუფარავ, შეუღამაზებელ გაცნობიერებას და მის გულწრფელ, სიღრმისეულ მონანიებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, როგორც დამნაშავის გადარჩენის უმთავრეს წინაპირობას და ამ მიმართულებით, ერთადერთ, აბსოლუტურად უალტერნატივო გზას: ”–წადი ამავე წამს, დადექ ჯვარედინ ქუჩაზე, თავიანი ეც და ეამბორე ჯერ დედამიწას, რომელიც შენ შეაგინე, მერე მთელს ქვეყანას, ოთხსავე მხარეს და ხმამაღლა უთხარ ყველას: ”მე მოვკალი!” ღმერთი მაშინ კვლავ მოგანიჭებს სიცოცხლეს [!!!-კ.ლ.]. წახვალ? წახვალ? – ეკითხებოდა მთლად აცანცანებული [მარმელადოვა] და თან რასკოლნიკოვის ხელები დაებლუჯა მაგრად [...] – უნდა ტანჯვა იკისრო და ცოდვა შეინანიო, აი, რა არის საჭირო” (დოსტოევსკი 1958: 444).

თუმცა ჩადენილი დანაშაულის, მით უმეტეს, საკმაოდ ირაციონალურის, არც ბოლომდე გასიგრძეგანებაა ადვილი საქმე და, მით უფრო, არც მის გამო სრულფასოვნად გაცნობიერებული ტანჯვა და ცოდვათა მთელი შეგნებით მონანიება. სახადით ლოგინად ხელმეორედ ჩავარდნილ, ფაქტობრივად სასიკვდილოდ განწირულ სოფიოზე მართლაც როგორ უნდა მოგიბრუნდეს ენა, როდესაც ვესოსის ამწვანებული კუნძულის არაერთი კუნთმაგარი თუ მუხლმაგარი მოსახლეც, იმ ავადსასხენებელი ”ნადირობის” შემდეგ, თავდაპირველად, დამნაშავეს სხვაში(!) დაეძებს საკუთარი ველურობისა და სიმხცის როგორმე გადასაფარავად. ოღონდ მათ, სოფიოსა და იქნებ რასკოლნიკოვისაგანაც განსხვავებით, ხსენებულ ქართულ და რუსულ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა მიხედვით ძნელად ამოსაცნობ-განსასაზღვრავი ფილოსოფიური განზომილებისა თუ რელიგიურ-კულტურული წარმომავლობის ”ეშმაკის” (რომელიც, ყოველ შემთხვევაში, ჯავახიშვილის დიდებულ მოთხრობაში მაინც, ერთგვარ, ლამის ყოფით მეტაფორას უფრო წარმოადგენს ენით სხვაგვარად გამოუთქმელი ნეგატიური ძალის გამოსახატავად) ნაცვლად, არც მეტი და არც ნაკლები, სრულიად კონკრეტული, ხელშესახები და ფიზიკურად საღ-სალამათი როლვ ლი ჰყავთ განტეგების ვაცად. ამ მხრივ, სიმდაბლისა და სილაჩრის მომცველ არაერთ ფრაზასა და მაგალითს იტევს შესანიშნავი ნორვეგიული რომანის გვერდები. აი, ზოგიერთიც (მათ შორის მთხრობელის კომენტარებით): ”ჰო, მაგრამ ის უკვე მკვდარი იყო. ყველამ დაინახა, რომ ის როლვმა მოკლა. შემდეგ მე დავარტყი. მარტოკა ვერ ვიზამდი” (ვესოს 2008: 88)... “ჯერ არც კი გაეაზრებინათ ცნობიერად, რომ უკვე განტეგების ვაცის ძებნაში იყვნენ. ის კი არც ისე ძნელი საპოვნია იყო და არც ისე ძნელად მისათითებელი.” (ვესოს 2008: 89)... “ – როგორ მოუვიდა როლვს, რომ ასეთი რამ ჩაიდინა? [...] – ვინ იფიქრებდა ამას!” (ვესოს 2008: 89).... “[...] მადლობა ღმერთს, არსებობდა ვიღაც, ვისაც დანარჩენები ხელს შეახოცავდნენ! – და მაინც: ასე რამ

გადაიყვანა ჭკუიდან! – ჰო, როლვია ყველაფერში პასუხისმგებელი, სწორედ მაგან დაიწყო ყველაფერი. – რასაკვირველია, მაგან. ეს ყველამ იცის. – მაგან ჩაიღინა ეს. – მაგან და სხვა არავინ! – სხვები მხოლოდ მასთან ერთად მირობდნენ, ეგაა და ეგ. მაღლობა ღმერთს, მათ თავები არ დაუკარგავთ.” (ვესოს 2008: 115)....

მაგრამ მოგვიანებით ამ პატარა კუნძულის მოსახლეობა მაინც ახერხებს, სძლიოს საკუთარ თავს, ახერხებს, დაინახოს თავის თავშივე ”პირდაღებული უფსკრული”, და სწორედ ესაა მათი გადარჩენის საფუძველი. როგორც დასაწყისშივე მივანიშნე, საკუთარი თავის პოვნაში და ”ისევ ადამიანად გადაქცევაში” ხალხს ეხმარება კარი ნეს, რომელსაც მანამდე ბევრი გიჟადაც კი მიიჩნევდა, მაგრამ ახლა ყველა მონუსხულივით ემორჩილება. სწორედ ის აგროვებს და ლამის მიერეკება კიდევ მოსახლეობას ლის ფერმისკენ. სამეცნიერო ლიტერატურაში მითითებულია მასზე, როგორც არა მარტო ე.წ. ჩვეულებრივ, რეალურ პლანში არსებულ პერსონაჟზე, არამედ ასევე როგორც ”ზოგადად სინდისის პერსონიფიკაციაზე” (ვერპ 2009: 86). მაგრამ ხალხს თავისი თავის პოვნაში ყველაზე უფრო ალბათ მაინც კარლ ლის შთამბეჭდავი ფიგურა და საქციელი უწყობს ხელს. მასთან ფერმაში მისულებიც დაიჩვილებენ, ჩვენ ამ ამბავში არ ჩავერეოდით, როლვს რომ არ ავეყოლიებინეთო. მაგრამ კარლ ლი შეუვალად მიუგებს: ”მონაწილეობის მიღება მონაწილეობის მიღებაა... მე მგონი სწორედ ამან მოგიყვანათ აქ” (ვესოს 2008: 140). მართლაც, კარლ ლისგან ხალხი მიმართვას და ჩადენილი ქმედების შეფასებას (სავარაუდოდ, თანაგრძნობით) ელის: მათ ხომ მისი გოგონას მკვლელის დასჯისათვის გააკეთეს ეს ყველაფერი. თუმცა პასუხი მეტად ძუნწი და უაღრესად არაცალსახაა: ”– ნება მომეცით გითხრათ, რომ მე არაფერი მაქვს თქვენთვის სათქმელი. ვგრძნობ, რომ დაბეჯითებით ელოდებით რაღაცას, მაგრამ სათქმელი არაფერი მაქვს. [...] – უბრალოდ თქვენ თავისუფალი ღინება მიეცით თქვენშივე დაბუდებულ სიმხეცეს” (ვესოს 2008: 158), - ასე, შეიძლება ითქვას, მხოლოდ ფაქტის კონსტანტირებით შემოიფარგლება ინგასა და როლვის მამა. თავად ტრაგიკულ მდგომარეობაში მყოფი კარლ ლი ამ სიტყვებით თანაკუნძულელებს საკუთარ თავთან და სინდისთან პირისპირ ტოვებს. მართალია, ლი ვერ პოულობს შინაგან ძალას ბოლომდე და სრული კატეგორიულობით უთხრას ხალხს ის, რის თქმასაც მისი ცხოვრებისეული პრინციპები, აღზრდა თუ სწავლა-განათლება ავალდებულებს და მეორის მხრივ, ვერც იმას უმხელს მათ (და ლამის ვერც თავის თავს), რისი თქმაც, შეიძლება, ემოციური თვალსაზრისით ეწადოს კიდევ და რასაც გული, შეიძლება, კარნახობდეს (ანუ მაღლობის გადახდას), მაგრამ მისი სიტყვები მაინც გარდამტეხი და უაღრესად საჭიროა სიგნალია ბევრისათვის: ”ვინც ცოტა ხნის წინ ბნელში გასწორდა, ისევ მოიკაკვა, მხნეობადაკარგული. სხვის დაუხმარებლად, მხოლოდ და მხოლოდ [!!!-კ.ლ.] საკუთარ თავში უნდა გაერკვიათ ყველაფერი” (ვესოს 2008: 159).

როგორც კენეტ ჩაპმანი წერს თავის განმარტებულ წიგნში თ. ვესოსის შესახებ, “[რომანი] “Kimen” არ არის მხოლოდ პესიმისტური წარმოსახვა დესტრუქციული ძალებისა ადამიანში; ის ასევე შეურყევლად ოპტიმისტურია თავის რწმენაში ადამიანის ფეხზე წამოდგომის უნარის მიმართ დამამცირებელი დამარცხების შემდეგ” (ჩაპმანი 1969: 87). თავად თ. ვესოსი კი რომანის 1965 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში აღნიშნავდა: “ის რომ სიმხეცის შეწყნარება არ შეიძლება, ყველასთვის თვალნათლივ ცხადი უნდა ყოფილიყო. მაგრამ როდესაც ის მაინც მოხდა, ხომ უნდა მიეცეს შანსი საწყალ

დამნაშავესა და დანაშაულში ჩათრეულს ამაღავარი ღრმა დაცემისაგან ფეხზე წამოდგომისა” (ვესოს 1965). მაინც რაში მდგომარეობს ეს ”ფეხზე წამოდგომის შანსი” საკუთრივ ამ რომანის გმირებისათვის?! ლიტერატურულ კრიტიკაში სამართლიანადაა შენიშნული გარკვეული პარალელიზმი, რომლითაც ამ თხზულებაში ადამიანთა და ცხოველთა (კონკრეტულად კი - ღორების) ქმედებები ხასიათდება. მაგრამ ისიცაა აღნიშნული, რომ ცხოველისაგან განსხვავებით, ნაწარმოების ლოგიკიდან გამომდინარე, ადამიანს შესწევს, ან უნდა შესწევდეს მაინც, უნარი სიმართლეს თვალეში შეხედოს და გააცნობიეროს თავის ნებისმიერი, თუნდაც მორალურად უაღრესად მტანჯველი თუ ძნელად ასაღიარებელი საქციელი, და რომ ესაა გადარჩენის ერთადერთი გზა: ”მაგრამ როდესაც დილა მოვიდა, სინანულისა და დანაშაულის გაცნობიერების ღამის შემდეგ, კვლავ მოვიდა სიცოცხლე მათთან. მათ თავის თავს ანგარიში თავადვე გაუსწორეს. სიმართლემ გაანთავისუფლა ისინი [!!!-კ.ლ.]” (თესენ 1944: 29). იქნებ სწორედ ასეთი ყოვლისშემძლე, მართლაც რომ ”განმათავისუფლებელი სიმართლე” იყო ერთადერთი, რასაც უნდა ეხსნა საშინელი ცოდვით გულ- და სულდამძიმებული ქართველი ”სოფლის ანგელოზიც”, მაგრამ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თავად სოფიოს არ შესწევს შინაგანი ძალა ”უფსკრული” საკუთარ თავში აღმოაჩინოს...(და, კაცმა რომ თქვას, არც ამ გენიალური ქართული მოთხრობის, ყოველ შემთხვევაში ჩემთვის ცნობილი, ლიტერატურათმცოდნეობითი ინტერპრეტაციები უღრმავდება მაინცადამაინც, ხსენებული კუთხით, ამ მართლაცდა ტრაგიკულ პერსონაჟს და მის ”უფსკრულს”). დავუბრუნდეთ, ორი სიტყვით, ისევ ზოგადად ”Kimen”-ს და განსაკუთრებით ”კოლექტიური მონანიების” მართლაც რომ დიდოსტატურ, უკიდურესად სიღრმისეულ სცენებს ღამის ბეღელში: “[...] საკმაოდ ბევრს თვალეები დახრილი ჰქონდა. მათ შიგნით მეტისმეტად მძიმე სამუშაო მიმდინარეობდა. ამ დილით გამხეცება ერთიდან მეორეს გადაეცა. ახლა კი, ამ უცნაურ შენობაში, ასევე გადადიოდა კაციდან კაცზე სინდისის ქენჯნაცა და გამოცდაც.” ამ სულისშემძვრელი ფსიქოლოგიური განწყობის ფონზე, სრულებითაც აღარაა გასაკვირი, რომ, როგორც მწერალი მოგვითხრობს, “არავინ ბრუნდებოდა შინ. ყველანი თავგზაბნეულები იყვნენ, თითოეული – თავისი მიზეზით, და არც ენერგია ყოფნიდათ, რომ გაქცეულიყვნენ ან რამენაირად დაეძვრინათ თავი. ინდივიდი თავს კოლექტივში დანთქმულად გრძნობდა, დათრგუნული და ტრავმირებული ადამიანებისგან შემდგარ კოლექტივში.” (ვესოს 2008: 164). რომანის ერთ-ერთ საგულისხმო ინტერპრეტაციაში ამჯერად ფსიქოანალიტიკური მეთოდის გამოყენებით აღნიშნულია შემდეგი: “ფროიდისტული გაგებით, ბეღელში ყოფნა – ე.ი. სულიერი თვითგაჩხრეკა, რასაც ის განასახიერებს – აღიქმება წარმატებულ ფსიქოლოგიურ თერაპიად, რომლის დროსაც არაცნობიერი და დათრგუნული გადაიქცევა ცნობიერად” (ბიონდალ 1998: 97). ეს წაკითხვა, მართალია, იქნებ არააპირდაპირ, მაგრამ საკმარისად დამაჯერებლად ეხმიანება ”სიმართლით განთავისუფლების” უკვე ნახსენებ შეხედულებას, რომელზეც ყურადღება როლვ თესენის სტატიაშია გამახვილებული. საგულისხმოა, რომ ამავე სტატიაში ავტორი ”Kimen”-ის კუნძულის და მის ბინადართა ერთგვარ თავიდან დაბადებაზეც აკეთებს აქცენტს, როდესაც წერს: ”გაოცებულნი ამჩნევენ [კუნძულები] – ერთი მეორის მიყოლებით – რომ კუნძული ისევ უწინდებურია! ”მაღე მზეც გამოჩნდებოდა, ბალახი და ფოთლები კი მწვანედ ხასხასებდა”. ეს [ყოველივე] ღვთის საღმად აღიქმებოდა. აქ

[ტექსტის ამ ადგილას] თითქოსდა სუნთქვას ვოლუსპას [ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ეპიკური სიმღერა "უფროსი ედას" ტექსტებიდან. მოგვითხრობს რაგნაროკის (ღმერთებისა და სამყაროს დაღუპვა სკანდინავიური მითოლოგიის მიხედვით, რომელსაც მოსდევს წყლიდან ახალი სამყაროს აღმოცენება) შესახებაც -კ.ლ.] განწყობილების: რაგნაროკის შემდეგ წყლიდან ზემოთ იწევს მიწა, უწინდებურად მწვანე, და სიცოცხლე თავიდან იწყება" (თესენ 1944: 29). სწორედ ეს ღვთის სალამი და შენდობა, შესაბამისად კი-განახლებისა თუ ახლიდან დაბადების მუხტი ისევე, როგორც ყოველივე ამის უყოყმანო წინაპირობად დასახული "სიმართლით განთავისუფლება" ან თუნდაც, როგორც იან ბიონდალი უწოდებს, "წარმატებული ფსიქოლოგიური თერაპია", არსად იკითხება ჯავახიშვილის ამ უბრწყინვალესი მოთხრობის ფინალში: იქ არამცთუ რამე იწყება თავიდან, საერთოდაც აღარაფერში გამოსჭვივის სიცოცხლე და ისეთი განწყობით სრულდება ნაწარმოები (და არა მარტო სოფიოს ტრაგედიის, არამედ, ჩემი შეგრძნებით, სოფლის "სულიერად ჩაქოლილ" მდგომარეობაში დარჩენის გამოც), რომ ამ სამყაროში მართლაც ყველაფერი დამთავრდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ სკანდინავიასა და, საზოგადოდ, დასავლეთში საკმარისად დაწერილა იმაზე, გააჩნია თუ არა რომანს- "Kimen" ე.წ. მწერლისეული გზავნილი, არსებობს თუ არა რამე ისეთი, რომლის, უხეშად ვიტყვი, "თქმასა და შეგონებას" ცდილობს ავტორი მკითხველისა და საზოგადოებისათვის ამ მართლაცდა შესანიშნავი ნაწარმოებით. ცალსახა აზრი ხსენებულის თაობაზე თითქმის არ არსებობს ისევე, როგორც არაერთგვაროვანია პასუხი იმაზეც, თუ ასეთი "გზავნილის" არსებობის შემთხვევაში, მაინც რაში მდგომარეობს ის. რომანის ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟის, კარლ ლის გახმაურებული მორალისტური ფრაზა- "სიმხეცის შეწყნარება არ შეიძლება" ლიტერატურათმცოდნეებს ყველაზე ხშირად ახსენდებათ ამ კონტექსტში. მაგრამ, იმავედროულად, როგორც, მაგალითად, ვესოსის შემოქმედების ერთ-ერთ ცნობილ მკვლევარს, ლიზბეტ ვერპს, მიაჩნია, არსებობს არგუმენტები და გარემოებები (და მათ, ასე თუ ისე, მეც ვიზიარებ), ამ ფრაზას, როგორც რომანის "გზავნილს", კითხვის ნიშნის ქვეშ რომ დააყენებს. მართლაც, კარლ ლის სახეში და, განსაკუთრებით ამ დიდებული პერსონაჟის ერთგვარ გაორებაში, სავსებით შესაძლებელია, დაინახო ზემოხსენებული და, თავისთავად, სრულიად მართებული, მორალისტური პრინციპის ერთგვარი "დეკონსტრუირება", რის შედეგადაც, იმავე ლ. ვერპის აზრით, უკვე სულ სხვა "შეგონებას" ვლბებულობთ: "სიმხეცის შეწყნარება არ შეიძლება, მაგრამ ასევე არ შეიძლება სიმხეცის აბსოლუტური განკითხვაც" (ვერპ 2009: 94). ვფიქრობ, ეს წაკითხვა არც ჯავახიშვილის მოთხრობის მიმართ უნდა იყოს ინტერესმოკლებული, მიუხედავად იმისა, რომ, "Kimen"-თან შედარებით, "ემმაკის ქვის" შემთხვევაში კიდევ უფრო სადაოა საკითხი: საერთოდ გააჩნია თუ არა მკაფიო მწერლისეული "გზავნილი" ამ ნაწარმოებს. ერთი რამ, ჩემი დაკვირვებით, ნებისმიერ შემთხვევაში ცხადია: მიხ. ჯავახიშვილი თავს არიდებს ცალკეულ პერსონაჟთა თუ "კოლექტიური პერსონაჟის", იმავე აბოპქრებული სოფლის, საქციელის განსჯას, მათი ქმედებების შეფასებას, ისევე როგორც რაიმე სახის შეუვალი ლოგიკის ძიებას ადამიანთა ქმედებაში. ამ მხრივ, და თუნდაც იმავე "სიმხეცის აბსოლუტურ განკითხვაზე უარის" თვალსაზრისითაც, საგულისხმოა, თუ როგორ, მცირეოდენი უტრირება რომ მოვახდინო, მხოლოდ "პატიოსან სიტყვაზე" დაყრდნობით

(თანაც სხვის(!) ”პატიოსან სიტყვაზე” დაყრდნობით: ”- მეორედ აღარ გაჰბედო,- ტკბილი ხმით უთხრა ერთმა მოხუცმა, – თორემ ხომ იცი... - აღარ გაჰბედავს, არა! – წაესარჩლენ აქეთ-იქიდან”). ათავისუფლებს პასუხისმგებლობიდან ავტორი, ბუნებრივია, სოფლის ხელით, შესაძლოა იმ მომენტში მართლაც გულწრფელად მონანიე სოლოს, რომელიც, მაინც ნუ დაგვავიწყდება, იმავდროულად დათას ყველა არაადამიანური, სწორედაც რომ მხეცური და შემზარავი ბოროტმოქმედების სრულფასოვანი(!) თანამონაწილეა. რაც შეეხება ვესოსის რომანს, მისი ”შეგონება”, თუკი მასში მართლაც ის ზემოთ ციტირებული, ”დეკონსტრუირებული” აზრი უნდა იქნეს ამოკითხული, დღევანდელი გადასახედიდან აღიქმება ჯერ კიდევ 1940 წელს გაკეთებულ საოცრად წინასწარმეტყველურ გაფრთხილებად იმ სისასტიკის, ძალადობის და დაუნდობლობის წინააღმდეგ, რომელიც ნორვეგიის საზოგადოებამ გადაიტანა არა მარტო ნაცისტური ოკუპაციის პერიოდში, არამედ ომის დამთავრების მერეც, მაგრამ უკვე ნაცისტების მხარდამჭერთა მიმართ ანგარიშსწორების სახით. უდაოდ საინტერესოა ისიც, რომ, გავრცელებული შეხედულებით, თ. ვესოსი სიმხეცესა და სისასტიკეს ადამიანის და, საზოგადოდ, სამყაროს განუყოფელ ნაწილად აღიქვამს და თვლის, რომ ადამიანის ბუნებაში არის და, როგორც ჩანს, მუდამ იქნება ლატენტური, ძირეულად დესტრუქციული, ველური ძალები, რომელთა სრული მოთვინიერება შეუძლებელია. ამდენად, სავსებით შესაძლოა მწერალს არც მათი ”აბსოლუტური განკითხვა” მიაჩნდეს მართებულიად.

დაბოლოს, კიდევ ერთი ამონარიდი მინდა მოვიყვანო, რომელიც, ჩემი აზრით, ზედმიწევნით კარგად ახასიათებს ვესოსის ”Kimen”-ს და ამ ბრწყინვალე რომანთან მიმართებით მრავალმხრივ საგულისხმო აქცენტებს აკეთებს: ”ჩვენ საკუთარი თავის დასანახად გვეპატიუებიან [...] ფოკუსი ვინმე სხვათა მიმართ არაა მიმართული, იქნება ისინი რომანის მხატვრული პერსონაჟები თუ ფაქტობრივი ან წარმოდგენაში შექმნილი ადამიანები, არამედ მომართულია თავად ჩვენსკენ, თუ ვინ ვართ ჩვენ, რა ვართ ჩვენ, რა ქმედებებზე ვართ წამსვლელი, და ამგვარად, როგორი ადგილი შეიძლება იყოს არა მარტო რომანის, არამედ ჩვენი საკუთარი სამყაროც” (ვერპ 2009: 103). ვფიქრობ, თუ კარგად დაუკვირდებით, თითქმის იგივე ჯავახიშვილის ”ემშაკის ქვის” თაობაზეც თავისუფლად ითქმის...

ლიტერატურა:

- ბეიერ 1996: Beyer, Edvard (red.). *Norges Litteratur Historie, bind. 5*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1996.
- ბიონდალ 1998: Bjøndal, Jan. *Kast dit brød paa vandet...* Oslo: Solum Forlag, 1998.
- დოსტოევსკი 1958: დოსტოევსკი, თეოდორ. *დანაშაული და სასჯელი*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო, 1958
- ელაშვილი 2000: ელაშვილი, ქეთევან. *ჩვენს ხელში უნებლიეთ აღმოჩენილი "ემშაკის ქვა"*. ომეგა, 3. თბილისი, 2000.
- ვერპ 2009: Wærp, Lisbeth. *"Villskap må ikkje tolant"? Kimen som engasjert litteratur*.

- Dobbeltblikk på Vesaas. Tapir akademisk forlag, 2009.
- ვესოს 1995: Vesaas, Olav. *Løynde land. Ei bok om Tarjei Vesaas*. Oslo: Cappelen, 1995.
- ვესოს 1965: Vesaas, Tarjei. *Kimen*. Oslo: Den Norske bokklubben, 1965.
- ვესოს 2008: ვესოს, ტარჯეი (თარიეი). *ჩანასახი*. თბილისი: გამომც. "ნექტარი", 2008
- თამაზაშვილი 2004: თამაზაშვილი, მზია. *მიხეილ ჯავახიშვილი – ნოველისტი*.
კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა, 7. თბ., 2004.
- თესენ 1944: Thesen, Rolv. *Midt i ei jertid, Tre norske romaner*. Ord och Bild, 1944.
- თოფურია 1999: თოფურია, მ. *ბრბოს ფსიქოლოგიის ასახვა მიხეილ ჯავახიშვილის "ემშაკის ქვაში"*. მოხსენებითი მასალები : პროფესორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა II სამეცნიერო სესია, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სიღნაღის ფილიალი. თბ., 1999.
- ლებონი 1895: Лебон, Гюстав. *Психология масс*. 1895.
(http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/lebon/index.php)
- ტალიაშვილი 1988: ტალიაშვილი, თამარ. *მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობა "ემშაკის ქვა" (ფსიქოლოგიური ანალიზი)*. შრომები, თბილისის უნივერსიტეტი, XVI. (ჰუმანიტარულ და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სერია). თბილისი, 1988.
- ფროიდი 1921: Фрейд, Зигмунд. *Психология масс и анализ человеческого "Я"*. 1921.
(http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Freid/PsihMass.php)
- ჩაპმან 1969: Chapman, Kenneth. *Hovedlinier i Tarjei Vesaas' diktning*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.
- ჩიჯავაძე 2005: ჩიჯავაძე, თუთი. *მოსწავლეთა ქრისტიანულ-ზნეობრივი პრინციპებით აღზრდა მ. ჯავახიშვილის მოთხრობის "ემშაკის ქვა" სწავლებისას*. პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი "პრომეთე", 6(18). თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი, 2005.
- ჩხეიძე 1996: ჩხეიძე, როსტომ. *შურისგება*. თბ.: გამომცემლობა "ლომისი", 1996.
- ჯავახიშვილი 1958: ჯავახიშვილი, მიხეილ. *რჩეული თხზულებანი ექვს ტომად, ტ.I*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო, 1958.